

INGEZONDEN STUKKEN.

"CUIQUE SUUM".

"ALS BIJDRAGE TOT DE KENNIS VAN DE WEDERKEERIGE BETREKKING TUSSEN PSYCHISCH EN PHYSISCH LEVEN ENZ." Onder dezen titel komt in n°. 37, pag. 578 van het Nederl. Tijdschrift voor Geneeskunde een stuk voor, dat nog al mijne aandacht heeft getrokken. Al dadelijk wekte de titel: "*bijdrage tot de kennis van de wederkeerige betrekking tusschen psychisch en physisch leven*" mijne nieuwsgierigheid bijzonder voor dit stuk op; want, zoo ik mij wel herinner, is dit het eerste stuk, dat over dit onderwerp in het nieuwe Tijdschrift verschijnt. Ik stelde mij voor, hier eene eerste bijdrage te zullen vinden, waardoor ook dit Tijdschrift zou worden geopend, en zeer terecht, om deel te nemen aan den strijd over de groote levensvraag, van welker beslissing het zal afhangen, of wij ons voortaan zullen hebben te houden voor *menschen*, d. i. volgens de oude en meest algemeene meening, voor *vrije en redelijke* wezens, dan wel volgens de nieuwe, of liever de reeds lang en dikwijls weerlegde, maar sinds eenige jaren op nieuw opgevoerde voorstelling, voor levende *automaten*.

Ik bevond dit stuk dan ook werkelijk te zijn eene bijdrage, maar eene bijdrage, niet zoo als ik mij had voorgesteld, eene bijdrage als om deel te nemen aan den strijd, maar als om met apodictische gerustheid der materialistische opvatting het woord te spreken. Zeker is het, dat, als men meent, een gevaarlijken strijd te moeten vermijden, het beste middel dan is, den toeschouwers het te doen voorkomen, als ware er geen strijd. Het stuk zelf echter, hoewel het, niettegenstaande de woorden *ziel en psyche* een paar malen verleidelijk voor den min voorzigtigen lezer er in voorkomen, *duidelijk materialistisch* is, scheen mij nog al tamelijk verward en onduidelijk te zijn. Deze verwarring en onduidelijkheid moge nu de fout zijn van het oorspronkelijke stuk van Dr. J. M. HUBER in het *Oesterr. Zeitschrift*, (3de Jahrg. n°. 19 en 20): "*das physiologische Causalmoment der psychischen Ansteckung*" 1), waarvan dit stuk een referaat moet zijn; maar schijnt toch door het referaat, zoo als dat meer geschiedt, niet te zijn verbeterd. Een gebrek in het referaat zelf is het echter, dat men nergens eenige aanmerking of verduidelijking ontmoet, even of alles, wat daar zoo terloops over de mikroskopische anatomie en de physiologie der zenuwen wordt opgesomd, eene algemeen erkende en onbetwistbare daadzaak, "*een feit*," ware. Daar echter de geheele strekking van het stuk mij geen twijfel overliet, niettegenstaande vele bijzonderheden mij onduidelijk waren gebleven,

1) Toen ik het eerst deze regelen schreef was ik niet in het bezit van het oorspronkelijke stuk van Dr. J. M. HUBER, konde dus ook over het referaat niet anders oordeelen, dan zoo als het daar op zich zelf te lezen staat in het Nederl. Tijdschrift; later echter is mij dat oorspronkelijke stuk welwillend medegedeeld, om daarmede het referaat te kunnen vergelijken. Om nu niet alles op nieuw te moeten over- en afschrijven, zal ik bij wijze van aanmerkingen onder den text de respectieve plaatsen uit het oorspronkelijke stuk als te vergelijken en te beoordeelen met het referaat aanhalen. Immers het kan toch slechts om verduidelijking hier te doen zijn, om door juiste denkbeelden het wetenschappelijke van het niet wetenschappelijke te ziften en de waarheid ons toe te eigenen. En zoo moge dan mijn stuk dienen tot kritiek van een oorspronkelijk stuk en tevens tot "*onderlinge kritiek*". Zie Nederl. Tijdschrift voor Geneesk. n°. 1 pag. 2.

werd mijne oplettendheid er nog meer op gevestigd. Bij de herlezing begon ik nu voor mijzelf eenige plaatsen, die nog al wat te beteekenen schenen, bij wijze van ontleding te ontwarren, en daar het toch niet onmogelijk is, dat buiten mij ook nog andere lezers niet alles zoo regt duidelijk en evident in dat stuk gevonden hebben, wil ik hier het resultaat mijner analyse mededeelen. Wisseling en wrijving van denkbeelden, mits ze geschiede met ware filosofie, d. i. liefde en ijver voor waarheid, kan toch nooit schade doen.

Als ik in het begin van het stuk (referaat) lees: "de afdrukken, die het innerlijke, psychische leven in de materie, in de ligchamelijke verschijning achterlaat, zijn zoovele gebeurtenissen, waarbij het der wetenschap moeilijk valt het verband tusschen oorzaak en uitwerksel behoorlijk aan te toonen" 1), dan komt mij dat al dadelijk onduidelijk en verward voor. Wat moet dat beteekenen: "*afdrukken*, die het innerlijke, psychische leven in de materie, in de ligchamelijke verschijning achterlaat?" Moet men zich hier het "*psychische leven*" voorstellen als wandelende over "*de ligchamelijke verschijning*" en daarop zijn spoor achterlatende? Het zou wat al te poëtisch zijn; maar letterlijk genomen, zou men het haast zoo denken. Mijns inziens heerscht hier echter eene kleine verwarring van begrippen, indien hier "*psychisch leven*" verwisseld en gelijk gesteld wordt met "*zenuwleven of zenuwwerking*." Dat is dan echter klaarblijkelijk eene *petitio principii*, omdat hier twee begripsvoorstellungen als synoniem voorondersteld worden, waarvan nog te bewijzen is, dat ze synoniem zijn. Zenuwwerking kan zelfs zonder toedoen der ziel 2) "*afdrukken*," als men dat woord verkiest, in de ligchamelijke verschijning achterlaten," zoo als dit uit vele reflexieverschijnselen kan blijken; maar het innerlijke psychische leven kan geene "*afdrukken* in de materie" achterlaten dan alleen *door middel* van de zenuwen, hoewel het innerlijke psychische leven zich ook nog buiten of zonder de zenuwen, maar dan niet "*in de materie*" kan openbaren en openbaart 3). Wij zullen echter iets later zien, dat

1) In 't oorspr. stuk staat: "Wenn wirkliche Ereignisse im Leben trotzdem dass jedes Kind sie beinahe alle Tage beobachten kann, geleugnet worden sind und kurzweg auch noch jetzt bestritten werden, so rührt dies meistens eben daher, dass ein Zusammenhang zwischen Ursache und Wirkung zunächst *stofflich* sowohl unsern Sinnen wie selbst einer *physikalisch-chemischen Wissenschaft* entgangen ist. (Dat is toch wat anders dan in het algemeen "*der wetenschap*"!) Ich erinnere dies falls blos Z. B. an das Versehen der Schwangeren, an *LEIBLICHE* Abdrücke des innern geistigen Lebens *AEUSSERLICH* in der Materie, das Entstehen der Krankheiten aus Furcht u. dgl. m. Hoewel dus ook hier het woord "*Abdrücke*" zeer onjuist gekozen blijft vooral in die verbinding met den tweeden naamval, wordt toch het geheel minder stootend door de toevoeging van *leibliche* en *äusserlich*," vooral daar in hetgeen voorafgaat zeer duidelijk wordt onderscheiden tusschen stoffelijk en niet stoffelijk.

2) Indien iemand mij hier zou willen tegenwerpen, dat ik hier van de ziel sprekende als van iets, dat zelfstandig en niet met de zenuwen of zenuwkrachten identisch is, in dezelfde *petitio principii* verval, dan zou ik mij kunnen verdedigen met het voorregt van: "*melior conditio possidentis*"; maar ik verwijs hem eenvoudig naar het bewijs in het derde hoofdstuk mijner dissertatio: "*de motibus quos dicunt reflexos*."

3) Zie ook hierover mijne dissertatie loc. cit. — en het ter lezing zeker zeer aanbevelingswaardige werkje van Dr. TH. JACOB: "*die entscheidende Frage im Streit über Leib u. Seele*".

deze woorden: „afdrukken . . . in de lichamelijke verschijning” hier misschien opzettelijk met eene nevenbedoeling op den voorgrond werden gesteld.

Ik lees verder: „Dat eene zenuwwerking ook in het stoffelijke productief kan worden, ja dat eene sterkere zenuwwerking nauwelijks zonder uitdrukking in het stoffelijke plaats vindt, dat zelfs het innerlijke psychische proces eerst in het stoffelijke zich moet openbaren en dat hierdoor eigenlijk eerst het leven tot stand komt, weet iedereen”. Hieruit meen ik eerstens te mogen besluiten, dat ik mij niet vergist heb in mijne vooronderstelling van zoo straks, dat „zenuwwerking” en „psychisch leven” voor synoniem worden gehouden. Maar dan „dat zelfs het innerlijke psychische proces eerst in het stoffelijke zich moet openbaren en dat hierdoor eigenlijk eerst het leven tot stand komt, weet iedereen”! Neen, dat strookt althans niet met mijne opvatting van het leven; maar ik moet er bij zeggen, mijne opvatting van het leven is ook niet eene materialistische. Als er nog stond: *zich uit 1)* in plaats van „tot stand komt”, zou ik er vrede mede kunnen hebben, maar zoo niet. Mij komt dat een weinig hoogdravend voor en als naar eene magtspreuk gelijkende. Wat voorts betreft de voorbeelden, die al aanstonds als ter bevestiging worden aangehaald, geloof ik niet, dat iemand, die slechts een eenigzins gezuiverd idee heeft van ziel en zielsleven, die verschijnselen als essentiële „afdrukken” daarvan zal willen bestempelen. „Treurige gemoedsstemming”, „toorn”, „angst” zijn toestanden der ziel, niet haar leven; deze zielstoestanden kunnen zich soms openbaren ten gevolge der reflectorische werking van het zenuwstelsel door tranenvloed, gele gelaatskleur en zweet, maar tranenvloed is daarom nog niet droefheid, gele gelaatskleur en galachtig braken nog niet toorn, en zweet nog niet angst. Ontegensprekelijk is het, dat deze verschijnselen het uitwerksel zijn van zenuwwerking, in de reflectorische inrigting van het zenuwstelsel moet de physiologische verklaring daarvan worden gezocht; maar onjuist is het, dat zoo „het innerlijke psychische proces eerst in het stoffelijke zich moet openbaren en dat hierdoor eerst het leven tot stand komt.” Onjuist is het en zelfs tegenstrijdig met de ondervinding, dat „op soortgelijke wijze al onze gedachten voorstellingen en gewaarwordingen eene stoffelijke uitdrukking aan ons ligchaam kunnen verkrijgen.” Onjuist is het ook, dat „het levende ligchaam de uitdrukking des levens is”, althans des psychischen levens, zoo men niet den woorden de gewettigde beteekenis wil ontnemen, om daarvoor eene materialistische in de plaats te smokkelen, en men niet, zoo als dat later nog schijnt geschied te zijn, psychisch zelfs met „organisch” wil verwisselen. Zeker is het echter, dat de ziel, de onstoffelijke ziel, door middel van stoffelijke zenuwwerking haren invloed kan uitoefenen op het levende ligchaam. Ik heb dit, zoo ik meen, met directe en onomstootelijke bewijzen in het 5de hoofdstuk mijner dissertatie aangetoond; maar daarom mag toch psychisch- of zielsleven niet verwisseld worden met zenuwleven of zenuwwerking. En als soms ook, het oog de spiegel en het gelaat, de weerhaan van de ziel genoemd kan worden, dan is dat slechts in overdragtelijken zin. Hoe dikwijls schuilt niet achter een gelaat, waarvoor men zoude schrikken, eene edele en brave ziel, en omgekeerd?

p. 94 seqq. Ik noem dit werkje „aanbevelingswaardig” en het verdient dien lof alleziens, ofschoon ik niet onderteekenen zal, wat hij in zijne „Schlussbetrachtung” zegt over de lichamscheppende kracht en het ontstaan der ziel zelve.

1) In 't oorspr. staat dan ook werkelijk: „und dass so etwas allein erst eigentlich die LEBENS MANIFESTATION im Aeusserlichen ausmacht.”

Als verder op het door HUBER verhaalde volgt: „Hieruit ziet men dus eene lichamelijke aansteking uit psychische oorzaken”, dan is dat alwêer dezelfde verwarring; want misselijkheid is slechts eene lichamelijke affectie, niet een zielstoestand of „psychische oorzaak”. Zelfs het materiele zien braken is niet de „psychische oorzaak” van „wurgen” en „braken”, maar slechts de materiele oorzaak der reflexie van de gezigtszenuwen op de zenuwen van pharynx en maag. Van daar dan ook, dat zoogenaamd zenuwachtige of reeds geprae-occupeerde personen het meest daarvoor vatbaar zijn. Dat hier niet van „psychische oorzaak” sprake mag zijn, blijkt ook daaruit, dat het geschiedt, niet alleen buiten, maar zelfs tegen den wil van den lijder, en toch zal ook in materialistische opvatting de wil wel als eene kracht of eigenschap van de ziel (psyche) moeten beschouwd worden. De ziel (psyche) zou dus hier oorzaak zijn en toch tevens niet oorzaak zijn, omdat ze het niet wil. Opvallend is het, dat de materialisten, die toch niets van eene zelfstandige ziel willen weten, soms zoo veel meer nog dan hunne tegenstanders, die ze het steeds verwijten van nog iets aan de ziel toe te schrijven, door hunne ziels- of psychische processen (?) willen verklaren. Jammer maar, dat de eerlijkheid daarbij niet hunne eerste deugd kan genoemd worden.

Wij zijn thans gekomen tot aan het anatomisch en physiologisch gedeelte. Wij lezen daar: „Om nu soortgelijke verschijnselen te verklaren, werpt HUBER eerst een blik op de physiologie van het animale leven, vooral op het zenuwleven en onderzoekt vervolgens of hier de physiologische daadzaak inderdaad overeenkomstig den physiologischen grondslag van het psychische proces tot stand komt 1). Hier mag niet onopgemerkt blijven, dat „het zenuwleven”, hetwelk boven werd gelijk gesteld met „het psychische proces” en „psychische leven”, hier genoemd wordt „het animale leven” of althans een onderdeel van het „animale leven”. Maar dan heb ik mij gevraagd, wat hier moet verstaan worden door „physiologisch feit” en „physiologische grondslag van het psychische proces”. Als ik hiervoor eene verklaring zoek in hetgeen vroeger gezegd was, dan zal ik voor „physiologisch feit” moeten zetten: „de afdrukken, die het innerlijke psychische leven in de materie, in de lichamelijke verschijning achterlaat”, of kortweg: „het leven”, omdat er op die andere plaats staat, „dat zelfs het innerlijke psychische proces eerst in het stoffelijke zich moet openbaren en dat hierdoor eerst het leven tot stand komt”. Voor „physiologische grondslag” zal ik zekerlijk kunnen en moeten zetten zenuwapparaat of zenuwinrigting, en voor „het psychische proces” „zenuwwerking”. Dan krijg ik echter: *of hier de afdrukken enz. of het leven inderdaad overeenkomstig de zenuwinrigting van de zenuwwerking tot stand komt*, hetgeen onverstaanbaar is, en dat alleen daardoor komt, dat de materialist alle begrippen verwisselt en verwacht en dan met vertooven van woorden meent te kunnen goed maken, wat er aan innerlijk gehalte ontbreekt. Teregt zou daarbij Dr. TH. JACOB kunnen zeggen: „Ueberhaupt verwerfe ich die ganze zusammengeborgte und zusammengeflückte, ewig umgedeutete und nur die Schwächen des Gedankens verhüllende Terminologie, die der menschlichsten von allen Wissenschaften ein ganz unmenschliches Gewand anlegt”, en hij zou hetzelfde nog bij eenige volgende plaatsen kunnen herhalen.

Er volgt nu verder: „Hij maakt daarbij eerst op het phy-

1) In het oorspr. staat: „ob die physische Thatsache wirklich der physiologischen Grundlage des psychischen Processes IM NERVENSYSTEME entsprechend sich gestalte”.

siologische feit opmerkzaam: dat aan alle zenuwdraden eene eigenaardige levensbestemming (juister, minder voorbarig althans, ware misschien werking) moet worden toegeschreven, dat deze primitiefvezelen zich tot strengen, knopen en kluwen vereenigen; dat zoodoende (door die vereeniging?) „enkele zenuwdraden voor het gevoel, andere voor de beweging dienen, deels onmiddelijk door spier-vezel-prikkeling, deels middeljik door de vaten, derhalve door vasomotorische werkzaamheid" 1). Zoo! dat derhalve enkele zenuwdraden dienen voor het gevoel, andere voor de beweging zou niet zijn grond hebben in de eigenaardigheid dier zenuwdraden zelve, maar zou daarvan afhankelijk zijn of ze óf onmiddelijk door spieren, óf middeljik (?) door vaten geprikkeld worden? En „vasomotorische werkzaamheid" zou dan zijn of ontstaan, als een zenuw door een vat geprikkeld wordt? Is de prikkel tot werkzaamheid dan in het vat, of gaat deze uit van de zenuw? Het eerste zou mij een physiologisch nieuws zijn, te grooter, daar het woord „vasomotorisch" alleen het laatste schijnt uit te drukken.

„Op deze wijze" — zoo lees ik verder — „en door de vereeniging van de ongelijkssoortige zenuwen komt de verbinding met hersenen, ruggemerg en gangliënstelsel tot stand, naarmate die zenuwen met unipolare, bipolare en multipolare gangliën te zamen komen" 2). De eerste vraag, die ik mij hier

1) In 't oorspr. staat: „Jederman kennt die Lehre der Physiologie, dass die gesammte Nervenmasse wie das Gehirn selbst zuletzt morphologisch aus der Zellenlehre und Faserbildung zu betrachten sei; tausende der scharfsinnigsten Experimente an Thieren und solche Vivisectionen, wie Z. B. um Eines zu erwähnen — die Durchschneidung der vordern und hintern Rückenmarkssphäre am Frosche zum Nachweise der sensitiven und motorischen Sphären-Verschiedenheit u. s. w. — an allen Lehranstalten der ganschen gebildeten Welt haben die Verschiedenheit der Lebensbestimmung der einzelnen Nervenfasern also ganz ins Klare und ausser allen Zweifel gestellt: solche Untersuchungen ergeben auch, dass alle Nervenstränge wie das Gehirn selbst faserig seien, dass diese Fasern-Primitivfasern genannt — in der unendlichen Mannigfaltigkeit zu Strängen, Knoten, Knäueln u. dgl. sich verbinden, und das ein Theil der Nervenfasern bloß sensitiv, der andere bloß motorisch sei;" — (dit wordt dus hier eene eigenaardigheid der zenuwdraden zelve genoemd) — „das kann somit nichts Anderes heissen als — ein Theil vermag nur zu empfinden, die Impression, Perception zu vermitteln, der andere Theil der Nervenfasern aber dient lediglich nur der Bewegung theils unmittelbar durch Muskelfasererregung und mittelbar auch mittelst der Gefässe, also mittelst sogenannter vasomotorischer Thätigkeit auch ander Productivität sich betheiligend.

2) In het oorspr. „Es genügt nicht nur zu wissen, dass die einzelnen Nervenfasern eine verschiedene Bestimmung haben, sondern man muss auch berücksichtigen, dass jeder einzelne Nerve aus solchen verschiedenen Nervenfasern zusammengesetzt sei; und selbst wieder diese Zusammensetzung verhält sich in gar keinem Individuum ganz gleichmässig; im gegenheile bei einem Individuum prävaliren die sensitiven, im andern die motorischen Fasern, und solche Mannigfaltigkeit in der Zusammensetzung der Nervenfasern erstreckt sich nicht bloß auf die Individuen im Allgemeinen, sondern auch auf jeden einzelnen Nerven des Individuums ins besondere: dort nämlich verbinden sich mehrere, da weniger Fasern zu Bündeln, und solche Bündel der sensitiven oder motorischen Sphäre mit andern Bündeln auf die unendlichste Weise zu Nerven

weer deed, was: welke verbinding en waarvan? Ik dacht aan de mogelijkheid eener drukfout. en dat hier in plaats van „*verbinding met hersenen*" moest gelezen worden „*verbinding van hersenen*" enz. Maar omdat er dadelijk opvolgt: „naarmate die zenuwen met unipolare, bipolare en multipolare gangliën te zamen komen" is het duidelijk, dat die conjectuur onjuist is, en dat de eigenlijke bedoeling wel zal zijn: de *verbinding* (van de zenuwen) *met hersenen* enz. Dan vraag ik echter, wat te oordeelen over eene „bijdrage tot de kennis van de wederkeerige betrekking tusschen psychisch en physisch leven," als daarin maar zoo gezegd wordt; „op deze wijze — („dat deze primitiefvezelen zich tot strengen, knopen en kluwen vereenigen?") — „en door de vereeniging van de ongelijkssoortige zenuwen komt de verbinding" (van de zenuwen?) met enz. tot stand." Wat zijn dan de hersenen, wat het ruggemerg zelve en wat het gangliënstelsel? Ik weet niet, wat hier meer doet verbaasd staan, de oppervlakkigheid, dan wel de toon, waarop die oppervlakkigheid zoo meesterachtig spreekt, vooral als daarop nog volgt: „naarmate enz.!! als of het maar zoo eenvoudig waar ware, „een feit, dat alleen die zenuwen, welke met unipolare gangliën te zamen komen, met de hersenen, die, welke met bipolare, met het ruggemerg, en die, welke met multipolare, met het gangliënstelsel verbonden zijn. Waarlijk het blijkt niet, dat hierbij de meest uitstekende schrijvers over dit onderwerp, als onze SCHROEDER v. D. KOLK, R. WAGNER, STILLING e. a. met studie geraadpleegd zijn. Zoude het zelfs *a priori* geoordeeld, wel overeenkomstig de physiologische betekenis zijn, die aan die gangliëncellen moet worden toegekend? „Die Anzahl der Fortsätze, zegt STILLING 1), welche von den Nervenzellen ausgehen, is endlich als ein Haupt-Unterscheidungsmerkmal derselben angesehen worden. Und es ist in der That nicht zu läugnen, dass dieses Criterium einem Forscher lange Zeit als entscheidendes erscheinen könne, bis die ausgedehnteren Untersuchungen des Nervensystems in den verschiedenen Classen des Thierreichs zuletzt den Beweis liefern, dass jenes Unterscheidungsmerkmal doch nur ein ganz scheinbares und nicht *wirkliches* ist." Als dat onderscheidings-teeken echter zelf niet eens „ein *wirkliches*" is, hoe weinig moet het dan wel met de werkelijkheid overeenkomen, als hier volgens dat onderscheidings-teeken bepaald wordt, welke zenuwen met de hersenen verbonden zijn en welke met het ruggemerg enz.? Maar wij moeten voortgaan. „De *gewaarwording* (eigenlijk *das Innewerden*) en de beweging zijn de grondslagen des organischen levens" 2). Ik moet bekennen, dat ik hiervan

strängen, solche Nervenstränge vereinigen sich wieder eben so verschieden mit Ganglien, Knoten und Knäueln der Nervenmasse und sie stehen mittelbar oder unmittelbar in der mannigfaltigsten Vereinigung mit den Hauptzweigen der wesentlichen oder nur untergeordneten Organe. Auf solche aber immer auf unendlich mannigfaltige Weise stellt sich der Zusammenhang aller Nerven mit den Hauptregionen des Nervensystems mit Gehirn, Rückenmark und mit dem die somatische, productive seite des Lebens vermittelnden gangliensysteme dar....." „Nicht minder erwähnenswerth ist der Umstand, dass die Zusammenverbindung der verschiedenen Nervenfasern zu Gangliën auch noch darin verschieden sich verhalte, dass es unipolare, bipolare und multipolare Gangliën giebt, welche also wieder die Nerventhätigkeit im Organismus sehr verschieden modificiren müssen, je nach ihrer centripetalen oder centrifugalen Richtung."

1) Über den Bau der Nerven-Primitivfaser und der Nervenzelle p. 123.

2) In het oorspr. staat dan ook letterlijk: „Die Empfindung

niets heb kunnen begrijpen, tenzij dan, dat door „organisch leven hier ook al weer verstaan worde:” „psychisch leven,” „psychisch proces” of „zenuwwerking” en dat alles dan nog als synoniem met *zielsleven*, omdat *voelen* en *gewaarworden* alleen van de ziel kunnen gezegd worden, en ook dan moet ik altijd nog het woord „*grondslagen*” vertalen met *uitingen*. „De gewaarwording kan door een in- en uitwendige prikkel voortgebracht worden. Zij is het, die de gedachte wekt” — (altijd en als noodzakelijk vereischte?) 1) — „en deze moet zich eerst tot eene voorstelling verheffen.” Men zou meenen, dat hierover rupsen en vlinders gesproken wordt, die ook van de eene metamorphose in de andere moeten overgaan. „Eveneens gaat de beweging van eene *in- of uitwendige innervatie* (?) uit, deels van de onmiddellijke werking der motorische zenuwsfeer, deels als reflexwerking van de sensitive sfeer.” „Zijn zulke innervatiën zeer sterk, dan deelt zich die zenuwwerking ook aan de capillare sfeer mede en de innervatie wordt daardoor productief (!) „of wel het inwendige psychische of zenuwproces” (boven was het zenuwleven een onderdeel van het animale leven, hier is het zenuwproces weer het psychische) „drukt zich stoffelijk uit, d. i. wordt organische” 2) Mirabile dictu! Vooraf vraag ik: wat beteekent „capillare sfeer?” Moet dat verstaan worden in tegenoverstelling met „motorische zenuwsfeer” en „sensitive sfeer?” Ik ken wel *capillare* vaten, maar geen *capillare* zenuwen. En dan „wordt organische!” Wat? Verwarring? „Het is dan nu de vraag: of..... dat is te zeggen hoe het gebeurt, dat psychische indrukken zich stoffelijk te kennen geven, ja, vaak eene stoffelijke uitdrukking moeten hebben?” — Let nu wel op het antwoord: „De indrukken van buiten en de gewaarwordingen van binnen- alle innervatiën derhalve, kunnen met betrekking tot hare in- en extensiteit, zeer verscheiden zijn.” „De eene keer is de perceptie daarvan vlugtig en oppervlakkig, en geraakt zij nauwelijks tot den trap eener gedachte 3), nauwelijks tot eene bewuste of onbewuste voorstelling; de actie gaat hier blootelijk in het sensitive” (wordt dus gevoeld en blijft toch ongevoeld of onbewust?) „voorbij.” — Wij hadden dus verkeerd gedacht, toen wij dachten, dat het gaat met gedachten en voorstellingen als met rupsen en vlinders; het gaat hier met, of op, of over *trappen*, zekerlijk naarmate het „*psychisch proces*” hoog of laag in het ruggemerg moet opstijgen. Maar hoe gaat het dan toch wel bij de hersenzenuwen, die niet door het ruggemerg gaan? Straks moest de gedachte „zich eerst tot eene voorstelling verheffen,” hier schijnt de voorstelling nog op een lagere trap te staan, dan de gedachte; maar dat is slechts eene kleine verwisseling. „Den anderen keer.....”

„Een voorbeeld!” Ziet hoe aardig men nu een praatje met ons gaat maken; hoe men ons brengt in eene concertzaal, misschien in gezelschap van dames, om — het antwoord te vergeten op: „Het is dan nu de vraag: of..... dat is te zeggen

eigentlich das Innwerden — Perception und die Bewegung sind die Grundlagen des organischen Lebens, — maar er staat nog bij: „und werden originell vom Nervensysteme auf so verschiedene Weise VERMITTELT, je nach dem die innere Nervenzusammensetzung und ihre Verbindung unter ein ander sich verhält.

1) Zie mijne Dissertatie 3de Hoofdstuk.

2) In het oorspr. »der innere psychische oder nervöse Process drückt sich auch stofflich aus, d. h. er wird organisch.” Men ziet, dat het referaat hier de oorspronkelijke verwarring getrouw heeft overgenomen.

3) „Wird kaum ein Gedanke.”

hoe.....,” totdat een „vreemdsoortig geruisch” ons doet omkijken, „de vlugt nemen” en — we met „angstzweet op het ge-laat” enz. worden verzocht een blik te werpen op „onze hartstogten en deugden.” — „Ook met betrekking tot den tijd kunnen wij eene groote verscheidenheid van de reactie der psychische uitdrukken op ons ligchaam waarnemen” 1). Men denke slechts aan het ontstaan en de ontwikkeling van onze hartstogten en aan den verschillende invloed, dien het organisme daarvan telkens ondervindt.” „Onze voorstellingen en onze deugden zijn zelden kinderen van het oogenblik, maar eerst langzamerhand openbaren zij haren invloed op het zenuwstelsel zoodanig, dat zij zich ook capillair” (?) „en stoffelijk op ons uiterlijk laten herkennen.” „Uitwendige indrukken kunnen daarentegen zoo magtig op ons werken, dat zij oogenblikkelijk zich niet slechts sensorieel” (zouden dan misschien onze voorstellingen en deugden slechts iets *sensorieels* zijn, misschien iets, dat *blootelijk in het sensitive voorbijgaat*?) „maar ook motorisch en productief openbaren.” „Dat verschijnsel, hetwelk op het gebied van het geloof onder den naam van stigmatisatie bekend is, vindt op deze wijze zijne voldoende” (!?) „verklaring” 2). Daar komt nu de echte wijsheid van het materialistisch geloof en dier *exacte wetenschap* eerst regt aan. Zou men niet mogen twijfelen, of daarbij wel geweten ware,

1) In het oorspr.: „Auch der Zeit nach können wir in unseren psychischen Zuständen — je nach den Impressionen des Lebens und der Reaction in unserem Organismus eine grosse Verschiedenheit des Verhaltens beobachten.”

2) In het oorspr.: „Wie die INNERE Nerveninnervation auch im Stofflichen — am Leibe ganz allmählig zum Ausdrucke gelangen pflege, sehen wir am deutlichsten an jenen Phänomenen auf RELIGIÖSEM Gebiete, die unter der unwissenden Classe des Volks so grosse Aufregung und Aberglauben zu erzeugen ganz geeignet sind; ich meine das Entstehen von Wundmalen, die Stigmatisation nämlich..... Solche Erscheinungen sehen wir entstehen an Personen, welche unablässig dem beschaulichen Leben sich ergeben, die also immer von der Vorstellung über das Leiden ihres geliebtesten Wesens — des Gottmenschen mit voller Begeisterung durchdrungen sind. Wenn nun solche Personen ohnehin mit einem sehr erregbaren Nervensysteme begabt sind, so wird eine immer mehr und endlich vorzugsweise das Gemüthsleben erregende Vorstellung nothwendig (?) auch allmählig dem motorischen und zuletzt nicht minder dem capillaren Systeme sich mittheilen, und endlich auf solche Weise am Leibe desselben productiv, d. h. im Stofflichen nach aussen sich regeneriren werden müssen. (?) Wie wenig übrigens solche Dinge einen Heiligenschein verdienen, muss ich versichern, da ich gelegenheit hatte, das krankhafte Symptom des Blutschwitzens alle 2—4 Wochen längere Zeit hindurch an einem nichts weniger als heiligen Mädchen zu beobachten und ärztlich zu heilen.” Zeer terecht wordt hier gezegd: „auf religiösem Gebiete” in plaats van „op het gebied des geloofs,” omdat de stigmatisatie het geloof niet aangaat, ze geen dogma, geene geloofsleer is. Iemand kan zeer goed aan de stigmatisatie, zelfs aan de niet geveinsde, niet gelooven, en toch regtgeloovig zijn. Die verschijnselen zijn voor het geloof op zich zelve iets geheel onverschilligs, en nooit is ook iemand om die verschijnselen voor heilig verklaard. Ongeloof of tegen het geloof is het echter, alles wat *niet natuurlijk* is te verwerpen, feiten en zaken zoo te verdraaijen, dat ze schijnbaar natuurlijk kunnen verklaard worden. Dit laatste leidt evenzeer tot onweterij en betweterij, als het eerste kan leiden tot bijgeloof.

welk verschijnsel eigenlijk onder den naam van *stigmatisatie* bekend is? Immers anders zoude dat toch niet zoo genoemd worden een verschijnsel van *uitwendige indrukken*. Trouwens mij is niet bekend, dat ergens, noch in de geschiedenis, noch in de levens der heiligen, noch in het martyrologium, noch in eenige legende verhaald wordt, dat de heilige FRANS VAN ASSISIE (ik noem dit voorbeeld als het meest beroemde) gekruisigd werd, of dat zijne handen en voeten door *uitwendige indrukken* doorboord werden. Het is mogelijk, dat men op het gebied des *ongeloofs* het zoo wil kennen, maar „op het gebied des geloofs” is het zoo niet bekend. Het was dan misschien ook wel vooral op dit „verschijnsel” gemunt, toen er in het begin van het stuk werd gewaarschuwd: „Daadzaken, die ons vreemd voorkomen, te ontkennen, moge voorbarig en ongepast zijn; maar daarom wordt er nog niet van ons gevergd, dat wij elke vreemdsoortige verklaring daarvan goedkeuren of onze toevlugt tot bovennatuurlijke krachten moeten nemen” 1). — Welke verklaring moet hier, op het gebied des geloofs en der wetenschap, want ik beweer, dat die beiden elkander niet vijandig zijn, wel als het meest „voldoende” of als het meest „vreemdsoortig” voorkomen, die des geloofs of die des ongeloofts...? Maar ware het niet passender hier het gebied des geloofs zoo wel als dat des ongeloofts onaangeroerd te laten en weer tot het wetenschappelijke terug te keeren? Kwam er dan in dat stuk zelf niets *vreemdsoortigs* voor? Welnu!

Den rest van het stuk geef ik dan ook cadeau, aan wie in zulke vreemdsoortigheden de „afdrukken” van zijn innerlijk psychisch leven wil erkennen. Slechts waarschuwen wil ik, dat men ook in dien rest zijn tijd niet verlieze met zoeken naar het eigenlijke antwoord op de vraag, waarom dat stuk geschreven is; want: „welligt staat ook langs dezen” (vreemdsoortigen) „weg eene betere verklaring..... te wachten.” Op het eigenlijke antwoord moeten we dus altijd nog blijven wachten, in de hoop, die volstrekt niets „vreemdsoortigs” heeft, dat het eindelijk toch in de „*electrische werkzaamheid der zenuwen*” of „*in de wederkeerige sympathische zenuwwerkzaamheid*” (dierlijk magnetisme en biologie) of in „*de capillare productiviteit*” zal gevonden worden.

Eindelijk wil ik nog opmerkzaam maken op het verleidelijke van een paar volzinnen aan het slot. „Indien toch,” zoo staat daar „de psyche” (!?) „onvermogen was, om zich in het stoffelijke te openbaren, hoe zouden wij dan onze gewaarwordingen kunnen uitdrukken?” „Is onze spraak ten slotte wel iets anders dan de stoffelijke uitdrukking van onze gedachten?” 2) We twijfelen er volstrekt niet aan, dat wij de gedachten en gewaarwordingen onzer ziel door lichamelijke bewegingen kunnen te kennen geven, maar we ontkennen, dat „het innerlijke psychische leven” hetzelfde is als „zenuwleven,” „zenuwwerking” of zenuwproces; „we ontkennen,” dat zelfs het innerlijke psychische proces eerst in het stoffelijke zich moet openbaren, en dat hierdoor eigenlijk eerst het leven

1) In het oorspr. staat van dezen volzin geen woord; maar onmiddellijk op het gezegde van HAGEN in WAGNERS Physiol. Wordenb. volgt daar: „Und wirklich — wie oft würde uns das demüthigende Geschick des Ableugnenmüssens treffen, wenn wir allemal dazu berechtigt wären, so oft uns ein Ereignis im Leben aufstösst, dessen Ursache nicht allemal soglich stofflich sich nachweisen lässt! — En dit heeft, dunkt mij, eene geheel andere strekking.

2) In het oorspr.: „Selbst unsere Sprache ist jazulezt nichts Anderes als der Ausdruck unserer Gedanken MITTELST des Stofflichen.”

tot stand komt;” en dat „het inwendige psychische of (?) zenuwproces zich stoffelijk uitdrukt, d. i. WORDT ORGANISCHE.” Onze spraak is wel het *middel*, het *teeken*, waardoor wij onze gedachten uitdrukken, maar niet de stoffelijke uitdrukking van de gedachte, niet om zoo te spreken de *stoffelijke* of *verstoffelijkte* gedachte. Uitvoerig en zeer treffend wordt dit punt in het genoemde werkje van Dr. TH. JACOB behandeld, waarheen ik hier verwijs, terwijl ik ook dit *spraakdogme* aan het materialisme present geef. — „Moed” eindelijk, moge soms al het krachtigste conservatieve en praeservatieve middel zijn ten tijde van besmettelijke ziekte, — ik wensch allen materielisten dien moed; maar moed kan niet zijn en is niet „de *stoffelijke uitdrukking*” een *tegen afdruk*, die „het innerlijke psychische leven in de lichamelijke verschijning achterlaat” tegen een andere *af* of *indruk*. Waarlijk het is moeilijk te beslissen, of hier alles stoffelijk wordt, dan wel *materialistisch geestig*.

Ten slotte zij hier voor alle materialisten de wensch van Dr. JACOB herhaald: „Besser wäre es, wenn sie mit weniger groben und etwas schärferen Waffen ihren Glauben verteidigen wollten. Dann müsste der Streit die Sache fördern, worauf es allein ankommt”.

Amsterdam, 23 Oct. 1857.

Dr. L. F. A. MULLER.

Op uitdrukkelijk verlangen van den Referent van HUBER'S stuk en om zelfs den schijn van partijdigheid in het daarin behandelde onderwerp te vermijden, heeft het Comité van Redactie, alleen bij uitzondering, tot de plaatsing van de kritiek van een referaat kunnen besluiten.

B E R I G T E N.

BINNENLAND.

NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST.

De Ondergeteekende verzoekt beleefdelijk aan H.H. Secretarissen der Afdelingen, om *dadelijk* na den uitslag der beraadslaging omtrent de *Memorie* hem daarvan opgave te doen. Hoe spoediger het Hoofdbestuur in staat zij zich te wenden tot de Wetgevende Magt, hoe wenschelijker!

Hij berigt tevens dat, tot opheffing van een misverstand, door de misschien wat te algemeene bewoordingen van twee der *overgangsbepalingen* van het 1ste Wetsontwerp ontstaan, deze zullen geformuleerd worden, als volgt:

Art. — Als grondslagen dier bevoegdheid worden gesteld:

1°. voor Doctoren, enz.

2°. voor Doctoren in de Geneeskunde of in de Genees- en Verloskunde, voor zoo veel zij ten platten lande (of *hetgeen thans gerekend wordt daartoe te behooren*) gevestigd zijn, enz.

3°. voor Plattelands Heelmeesters op alle zoodanige plaatsen waar zij thans gevestigd zijn of vrijheid hadden zich te vestigen, de uitoefening der geneeskunst in haren geheelen omvang, *met uitsluiting der verloskunde*, zoo *zij geen examen als vroedmeesters hebben afgelegd*.

Amsterdam, 1 Dec. 1857.

J. P. HEIJE,

Hoofdbestuurder-Secretaris.